

Acta synodi provincialis, diewelcke van onsen genedigen und wolgeboornen heren stadtholder unde de E. E. heren Gedeputeerden der stad Groningen und Omlanden is wtgeschreven, unde in de stad Groningen anno 1617 den 6^{den} May angevangen.

Die E. E. heren als der E. E. GEERT HOORNKENS und der E. E. ERENST ISELMUYDEN, denwelcken van den collegio om den loflycken synodo by tho wonen sint gedeputeert und gecommiteert, synen noch niet 1) praesent.

1. Die synodus is mit anroepinge godtlycken namens van den w. w. domino CORNELIO HILLENIO, prediger in Groningen, in absentia des w. w. domini WOLFGANGI AGRICOLAE, praesidis anteactae synodi, begunnen und credentsbrieven omnium classium ingelevert und gelesen, dewelcke allen sint voor goet gekent. Doch is hierby van den synodo geresolveert, dat niemant van den classibus ad synodum gedeputiert de credentsbrieven mogen onderteikenen, oock dat sy henvorder in vulgari idiomate sollen geschreven und van 2 predigeren des classis onderteyckent worden.

2. Daarna is juxta morem in synodo usitatum censura der tegenwoordigen predigeren und olderlingen gehalten, und is tegens niemant etwes voortgebracht, waarom sessio densulvigen sulden mogen geweigert werden. Doch dewijle nochtans dominus GERARDUS STENIUS, pastor in Baffelt, by velen in religion verdacht gehalten, und overst synodus noch niet ten vollen bericht und versekert is, oft voorgedachten STENIUS sick sal mogen genoegsaem van de suspectie gepurgeert hebben, is de sake STENII bet op den namiddagh gediffereert.

3. De broederen samptlyck hierna genoemt sint geadmiteert und densulvigen sessio gegunt, als

ex classe Groningana:

dominus CORNELIUS HILLENIUS, ecclesiae in Groningen pastor,

dominus MARTINUS MEYER, pastor in Westerbroeck,

de erenfesten achtbaren und hoochgeleerden 2) EGBERTUS HALBES, j. u. licentiatus;

ex classe Dammonensi:

dominus GEORGIUS PLACIUS, pastor in Appingdam,

dominus THEODORUS KLINCHAMERUS, pastor in Tiamsweer,

dominus JOHANNES ULKENIUS, pastor in Siddbuiren;

1) „niet” naar YY. Onze cod. en ZZ hebben „in”.

2) YY heeft hier „hoochgeleerde und achtbare”, maar door het bovenplaatsen der cijfers 1 en 2 is deze volgorde der titulatuur hersteld.

ex classe Loppersumana:

dominus IESRAEL VINCKELIUS, pastor in Loppersum,
 dominus JOHANNES STOVERIUS, pastor in Berum,
 dominus LAMBARTUS HENRICIDES Groning., ecclesiastes in 1) Post et Wit-
 werum;

ex classe Middelstumana:

dominus WESSELUS RODIUS, pastor in Cantes,
 dominus WILHELMUS JOANNIS, pastor tot Huijsingen,
 dominus JOACHIMUS BURGESIUS, pastor in Westerwitwort;

ex classe Eenrumana:

dominus BARTHOLOMEUS BILDERBEECK, pastor in Warffluysen,
 dominus GERARDUS STENIUS, pastor in Baffelt,
 dominus PETRUS CRUSIUS, pastor in Saxehuysen;

ex classe Suithormiana:

dominus GERARDUS JOHANNIS, prediger tot Noorthorn,
 dominus JOHANNES SCHONEBORGH, pastor in Adwert,
 dominus EVERHARDUS VALC, pastor in Old und Nijehoven;

ex classe Oldampt:

dominus WIGBOLDUS HOMERUS, pastor tot Midwolde,
 dominus JOANNES NICASIUS, pastor in Burtang,
 den ehrb. und achtb. WYERT ALKEN, senior in Winschoten.

4. Daarbenevens syn dorch meeste stemmen in praesidem hujus synodi dominus CORNELIUS HILLENIS, v. d. m. in Groningen, dominus GEORGIUS PLACIUS, pastor in Apingdam, in assessorem, und in scribam dominus LAMBERTUS HENRICIDES, pastor in Post und Witwerum, geeligeert.

5. Entlyck is juxta decretum synodi per communia suffragia dominus GEORGIUS PLACIUS om de predige morgen Woensdaeghs in templo Martini te doen van den synodo genomineert.

Sessio 2 hora 2 pomeridiana.

1. Effusis ad Deum precibus heeft dominus praeses den eergemelten heren gedeputeerden des collegii voorgesteld, dat men domini GERARDI STENI sake, bet op den namiddagh gediffereert synd, wolde voor de hand nemen, wesshalven dominus CHRISTOPHORUS UCHEMANNUS verwittiget om hier te willen komen und rapport te doen van tgene in STENI sake solde mogen in visitatione classium verhandelt wesen.

2. Daarna is dominus UCHEMANNUS als medeaeputatus des vergangen synodi in synodum gekomen, ende heft gerelateert in visitatione classium

1) „in” YY heeft „pastor in”.

bevonden te syn, dat dominus STENIUS de formulaer, concernerende de ondertekeninge der Nederlandscher Confession und Catechismi Heidelbergensis, wal ooc mede heft onderteikent doch mit sekere clausula, scilicet secundum scripturam. Derwegen he van den synodo is gevraget, waarom und om welcker oorsaken he den opgemelter formular mit sodane clausula und niet simpliciter gelyck alle andre predigeren deser provintie onderteykent hadde, daarbenevens door welcker occasie he STENIUS in sulcke suspicie geraden were.

Op de eerste questie heeft hy STENIUS sick oprichtich verklaret, dat he sodane ondertekeninge niet om captie oft dubbelsinnigheyt willen heft gedaen, sonder velemeer om sick daardeur bekent ende openbaar te maken gesondt und suyver te syn in den older reformeerde religie. Angaende de anderde vrage heft voorgeroerten STENIUS daarop den synodo tot een response gegeven, dat he wal enige collation ende discoursen mit domino BERNHARDO SAGITTARIO hebbe gehadt, doch alleen exercitii et temporis fallendi gratia, vermeijnt overst daarmit gene occasie gegeven te hebben.

3. Wider heft dominus STENIUS sponte voor den synode een confession, orthodoxae et reformatae nostrae doctrinae conform, tot goet benoegen der gantscher synode gedaen. Daarbenevens is hem van den praeside gevraget, off he wal van herten und met goeder conscientie voor Godt begeerde simpliciter den formulaer opgemelt te subscriberen. Waarop STENIUS sich rotunde verclaart, dat he om sulkes te doen paraet und geneiget sy ende was.

4. Heft derwegen synodus verordent syne vorige onderteikeninge te purgeren und simpliciter de novo tonderschrijven den STENIO belast, datwelcke oock terstondt in presentia des gantschen synodi van STENIO is geschiet. Und van hem dat gedaen synde, is den STENIO oock met den samptlycken broederen des synodi sessio toegelaten worden, mits nochtans dat he ernstlyck van den synodo is vermaent ende geadhorteert om henvorders sick vlitich van sodane reden, collatien oft discoursen, daarher sulcke quade suspicien und rumoren beide in Stadt und Omlanden (ach leyder) sint ontstaen, tsy gescheet dan serio vel joco vel quocunque modo, sal onthouden, daarmit niemant geoffendeert, in twiffeling gebracht, und occasie tot sulcke suspicie mach gegeven werden, dwelck he ooc met mondtlycke confessie und handtiekening 1) tobserveren voor den synodo heft angelovet.

1) „handtiekening” naar ZZ. Onze cod. heeft „handtiekning”, YY „handttastinge und handttieckinge”.

Sessio 3 hora 7 antemeridiana den 7^{en} May.

1. Na anroepinge godtlyckes namens heft synodus geresolveert, dat die h. h. broderen, dewelcke (gene suffisante excusatie hebbende) niet in tempore sullen mogen present syn, 6 stuyvers bb. tot multam sullen geven. Die overst sich gantschlyck sonder verheeflycke oorsaken absenteren, sullen na des synodi discretie gemulteert worden.

2. Daarna heeft men de acta des lestgeholden synodi voor de handt genomen te revideren¹⁾, und sulx in presentia der E. E. heren gedeputeerden des collegii.

[3]²⁾. Wyders is den synodo voorgesteld de nabeschreven predigeren in deser provintie ad v. d. m. nieus sint geadmiteert, als:

In classe Dammonensi dominus ANTONIUS WILECH, pastor in Scharmer, van domino doctore RAVENSSPERGERO geexamineert. Sal averst syn testimonium examinis den komstigen deputatis synodi exhiberen.

In classe Loppersumana dominus BERNHARDUS CONRADI, pastor tot Leermess. Syne testimonium examinis is den synodo voorgelesen und van den geaprobeert.

In classe Middelstumana GABRIEL ASSWERI, pastor op de Briede, und moet noch testimonium anteactae vitae den komstigen deputatis vertonen.

In Suidthorniana classe NICOLAUS PETRI KNYPIUSANUS, van D. D. RAVENSSPERGERO geexamineert, dan moet testimonium sui examinis den deputatis synodi sien laten.

In classe Oldampt sint 2 toegelaten, als PETRUS MEINARDI in Vinservolt und HOMERUS³⁾ BUTERI, welcken beyde ere testimonia anteactae vitae et examinis den deputatis synodi moeten exhiberen.

4. Nademael synodus bevindt, dat enige personen sick in de actuele denst des predigens instellen, eer und bevoren se sint solemnellycken geintroduceert, werd daaromme samptlycken classibus injungeert vlytige achtige te nemen op sodanige personen und mit densulvigen na kerckordenungh und acta synodi te procederen.

5. Also de deputati classis Suidth. ad synodum hebben te kennen gegeven, dat dominus doctor ALSTORFIUS und JOHANNES HOORNBURGH noch niet den classe sick hadden gesisteert, is derwegen classi Suidthornianae operlecht, dat die dese personen om sick an den classen te adresseren⁴⁾

1) „te revideren” naar YY. Onze cod. en ZZ hebben „reviderende”.

2) „[3]” aangevuld uit YY.

3) „Homerus” YY heeft „Henricus”.

4) „adresseren” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „adressen”.

nomine synodi doet citeren und sie daarhen holden, dat sy den kerck-orderinge als andren voldoen.

6. Daarbenevens 1) dewyl appert und openbaar is, dat HARMANUS CHRISTOPHORI den decreto synodi int geringhste niet en heeft geoptempereert und noch contumaciter in den denst continueert, resolveert synodus, dat sulcke een scandelose 2) persone niet sal noch behoort langer getollereert te werden, sonder dat die over hem genomene in vorigen synodis resolutie int werck gestelt worde, daartoe de deputati synodi den autoriteit der E. E. heren Staten der stadt Groningen und Omlanden solen versoecken.

Sessio 4 hora 2 pomeridiana den 7 May.

1. Finita precatone is dominus ADOLPHUS BESTEN, pastor te Wehe, op syn begerent audientie vergunt und van den synodo versocht, dat daar enige luyden wt syne caspel, die hem voor een schelm gescholden solden hebben und hem also in synen name und fame geinjurieert, om in synodo te compareren muchten geciteert werden.

Synodus verklaart averst, dat de sake niet sy synodi 3) hujus sed politici fori. Doch is den classe Eenrumana belastet, dat die goede achttinge nemet, dat dominus ADOLPHUS in syne beschuldige tegens sodanige personen sick defendiert und purgeert. Ende soo den classe sal mogen bekent worden dominum ADOLPHUM onschuldigh te sijn, soo sal de classis (gelyck geboret) hem bestes vermogen in syn rechthebbende sake mainteneren.

2. Bovendesen is synodus getreden tot revisie der gravaminum generalium. Angaende de onderschryvinge der formulaer confessionis ende colligeringe der argumenten pro et contra de controversiis et quaestionibus inter Reformatos et Arminianos, worden avermael die classes vermaent, die de synodale resolutie noch niet hebben achtervolget, dat sy sulckes te doen alsnoch wilden bevlitygen.

3. Gravamen 4 sessie 2, concernerende den cleynen ALDEGONDE catechismi, sullen alsnoch tot stichtinge der jonger jeuget de predigeren effectueren, dat die in de scholen geleert worden.

4. Gravamen 5 artickel 8, van die abalienatie und misbruick der geestlycken goederen, heft dominus UCHTMAN daarvan relatie gedaen, dat D. D. deputati achtervolgende hare last daarin haar beste hebben gedaen. Und wordt voorts den komstigen deputatis operlecht, dat sy tselve voordan

1) „daarbenevens” naar ZZ. Onze cod. en YY hebben „daarbevens”.

2) „scandelose” naar YY. Onze cod. en ZZ hebben „schandale”.

3) „synodi” ontbreekt in YY.

met vlyte vervordren und sien te bekomen enigh register derselver goederen.

Ad revis. gravaminum special. sessi. 2 art. 10.

5. Wat angaet den gravamen van de opentlycke introductie der predigeren, datselvige wort van allen classibus geobserveert. Averst alsoo dominus UCHTMAN relateerde, dat dominus ANTONIS WILICH, prediger tot Scharmer under classi Dammonensi, und JOHANNES HORNEBURGH, under Suithormiana classe sorterende, noch niet sint geintroduceert, sal dat van den beiden classibus verricht worden, als tevoren besloten sessi. 2.

6. Gravamen 4 van de tollerantie der bededagen wort alsnoch voor goet gevonden, dat tot bevordringe deser deputati synodi by den E. E. heren Gedeputerden wyders anholden, daarmit sodane resolutie der voriger synoden int werck gestelt mach worden.

7. Gravamen 5 sessie 2, belangende 1) de collectie der predigeren deser provincie tot assistentie harer nagelaten weduwen, daarin hebben deputati synodi volgens hare commissie haren besten vlyt in de visitatie der classen angewendt. Dan nademale sick noch enige classes beswaart vinden, worden de tegenwoordigen predigeren van den synodo geinjungeert om haren midtbroederen, soveel mogelyck is, dat te induceren, ende dat de deputat. synodi moeten in visitationibus classium daarop achtginge geven.

Ad revisionem gravamin. classis Dammonensis.

8. Wat angaet den duvelbanner in den Dam, daarover vake in verscheyden synodis doliantie is gemaket, und he averst sulckes van hem tgescheen negeert, heft dominus PLACIUS geredet, dat enige fratres classis Dammonensis hem soodane duvelbannerye tsyner tydt wullen averwijsen.

9. Sovele angaet gravam. 2 sessie 2, de vergaderinge der Wederdoperen, oftewel de deputati des voorleden synodi by den E. E. heren Gedeputeerden trouwelye hebben geremonstreert, soo wordt nochtans den komstigen deputatis van den synode belastet om tot befording des 15^{en} artic. 2 gravaminis des vorgangen synodi by den E. E. heren Gedeputeerden widers an tho holden.

10. Gravamen 3 sessie 3 art. 16 van de exessive dootberen, enthillingung des sabbatsdages und meer ander abusen. Wordt den deputatis voordren last gegeven om resolutie op den provincialen landdagh, daarmit sulcke abusen und excessen mogen werden afgeschaffet, te versoeken.

1) „belangende” naar YY. Onze cod. heeft „belange”.

Ad revisionem 1 gravamin. artic. classis Loppersumanae.

11. Van den Mennisten te weren van het gebruick der kercken oft provincielanden, dat blyvet by vorige resolutie synodi.

12. Gravamen 2 ejusdem sessi., dat idt fraterhuis provinciael mocht gemaket worden.

Res. synodus, dat daarin niet meer, also daar ist geschiet, kan gedaen worden, als namentlyck dat mensa gratuita blyvet voor de stadt alleen: de ander tve staen den provintie open.

Sessie 5 hora 7 den 8 Majj.

1. Post fusas ad Deum preces heeft men voortgevaren ad revisionem gravaminum classis Middelstumanae.

Wat angaet de gelycheyt der ceremonien in de kerckendienst wort alsnoch geapprobeert.

2. Belangende dat de schoolmeestren und kostren, de wt de klooster-goederen eer tractement genieten, jaarlijxsche getuychenisse van den classibus hebben moeten, eer se haar tractement mogen bekomen, laet synodus noch daarbij verblijven, und sal oock van den deputatis synodi tselve den nijen rentmeester VERRUTIO verstendiget worden.

3. Interim 1) heft dominus UCHTMAN van de bevordringe der ehe-ordningh relatie gedaen, mit vorschriven van dat die deputati synodi haren vlyt wel hebben gedaen met remonstreren an den lantdagh und Syner Genaden wal hebben angewendet, dan nicht kunnen wtrichten. Sal noch gelyckwal dat van den deputatis synodi soovele meugelyck geur-geert werden.

4. Hierna volgen die gravamina, die op den synodo Dammonensi anno 1616 sint ingebracht.

Wat angaet de bevrunde predigeren, in een classis tsamenstaende, sal gelyck voorheen besloten is, geobserveert²⁾ worden.

5. Wat angaet tgravamen van lijeden geen Mennonisten synde, [die]³⁾ den doop harer kindren versloffen, tselve blyvet by de resolutie des verledenen synodi.

6. Dat gravamen 4 sessie 3 artic. 4 van copiam resolutionis der Ooster und Westerwerff tho vordren, hebben sulckes wal deputati synodi volgens

1) „interim” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „intrum”.

2) „geobserveert” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „obseert”.

3) „[die]” aangevuld uit YY.

hare commissie verricht, danoeh niet konnen erlangen, weshalven die komstige deputati tselve noch in achtinge sullen nemen.

7. Gravamen 5 sessie 4 artic. 5, concernerende die alienatie der geistlycken guderen, hebben sulckes D. D. deputati an den E. E. heren Staten geremonstreert, dan verwachten noch antwoord, welcken den kumstigen deputatis staet te vordren, opdat daarin vermoge des 5^{en} artic. sessie 4 des sinodi vorleden Dammon. anno 1616 gedaen mach werden.

8. Wat anlancht de jaarlyxsche visitatie deputationum synodi, wort dat noch by de voorgaende resolutie synodi gelaten.

9. Underdesen is gementioneert, dat classis Groningana voorhen niet sind gevisiteert verleden jaar van den visitoribus geworden. Syn nu dit jaar d'eerste in der visitatie geweest. End also classis Oldeampt niet en is gevisiteert, soo sal die eerste avanck van denselven geschien.

10. Ad gravamen classis Suidthormianae artic. 8 sessie 4, die broederen des classis dolerende, dat noch in Westfrieslandt ongedopede personen, de hier de copulatie werd geweigert, aldaar treckende worden gecopuleert, sal daarom van den deputatis synodi in achtigh genomen worden, dat so men niet kan efficiëren, dat de van Frieslandt sick in allen manieren ons corformeren, dat se doch ten minsten niemand, wt deser provincie komende, sonder getuychenisse van voorgaende dope und proclamatie en wolden copuleren.

11. Dat gravamen 1 classis Oldampt art. 9 sessie 4 blyft noch open, und sal de classis in Oldampt noch nakomen, wat haar daarin te doen staet.

12. Ad gravamen 3 sessie 4 art. van de vastelavendsloperen relateren deputati synodi hierin haar debvoir gedaen te hebben, alsoo daarop sekere mandaten van den E. E. heren Staten sint gepasseert.

13. Soovele angaet dat gravamen 1 generael sessie 5 art. 2 over het afbedelen der stemmen by den hee. collatoren, daaronder dicwils symonie menget, als oock over het onordentlyck lopen ende indringent veler personen, heft daarwt synodus oorsake genomen een decretum om daarin te remedieren te maken, alse namentlyck soo enige personen werden hierna bevonden enige plaetsen te ontyde oft dorch ongebeurlycke mid-delen tambieren, sollen niet tot dat predickampt in die plaetze, onangesien sy sunst mochten gequalificeert syn, geadmiteert worden.

14. De sake BERNHARDI SAGITARIJ. pastor tot Endrum, is in classe afgehandelt, waarin synodus acquiscert.

15. De saecke HERMANI DRECKII, pastor tot Middelstum, luit den artic. 2 sessie 5 wordt wtgestelt tot de koumste van domini LUCÆ, pastoris in Zeerype, van den synode verwittiget zynde.

16. Wat angaet die sake van dominus LAMBERTI HENRICI, des pastoris te Wittewerum, dewelcke buyten kerckordningh voor een candidato¹⁾ solde hebben²⁾ geintercedeert³⁾, is daarop van den classe Loppersumana verstaen, dat de in dese sake, alsoo haar belast was, hebben gedaen, und geen anclage vernemende, dat sy domini LAMBERTI defencie voor goet hadden angenomen, gelyc oock dieselve voor desen synodo bekent gemaect synde, by dezelve met genoegen is angehoort ende angenomen, daarby oock wederom de resolutie des voorleden synodi, anno 1616 in Apingdam gecelebreert, bevestiget, als namentlyck indien enigen broeder wat op een ander weet te straffen, dat tselve niet voort den synodo, dan eerst den classi, daaronder persona deliquens sorteert, ordenlyck andenen sal.

17. De resolutie des verleden synodi 2 gravamen general. sessie 6 artic. 1 sal vlytich van allen geobserveert worden.

18. Dat 3 gravamen ejusdem sessie artic. [2]⁴⁾ blyft in syne esse und weerden.

19. De resolutie 4 gravamen ejusdem sess. artic. 3 wort alsoch geapproveert.

20. Dat gravam. 5, angaende dat enigen wt dese provincie in Jesuit-sche scholen worden opgetogen, daarvan hebben de deputati synodi relatie gedaen, dat sy hebben verricht, gelyck haar van den sinodo was operlecht, averst noch geen andwoordt bekomen. Sal derhalven van den deputatis daarom noch angholden worden.

21. Gravam. 6 artic. 5 sessie 6 van den clandestinis et apertis papistarum conventiculis, soo beyd in stadt und lande geschien, laet sinodus dat by voorgaende resolutie verblyven.

22. Gravam. 7. Int omlopen der groter loyen bedelaren is van den E. E. hee. Gedeputeerden gedaen, alsoe sick gebeurt.

23. Wt oorsaken van den schentlycken misbruycken und lichtveerdig-

1) „candidato” verbeterd naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „candito”.

2) „solde hebben” ontbreekt in ZZ.

3) „geintercedeert” verbeterd naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „getercideert”.

4) „[2]” bijgevoegd naar p. 284. YY heeft . . .

heyt in den h. ehestandt, sint eniger 1) perticuliere personen exempelen hierna gespecificeert, als binnen der stadt: PHILIPPUS in de Sleutel, dewelcke ter ehe heft genomen sijner vrouwen suster.

JOANNES CIRS te Middhuysen suld mit syn stiefdochter boleren, und van den redger daarom wal gebroket, averst blyft alsoch daarin continuerende.

EBELE, schipper te Wirdum, die by zijns stiefsoons wyf licht.

Item PIETER FRERICK soon tot Onderwirdum wil tho ehe nemen sijne salige ooms vrouwe.

Item tot Huijsingen PETER WEERTS 2), tegenwoordigh in den Dam int gasthuys, vader van WEERT 2) timmerman in den Dam, heft tot Huysingen getrouwet ene weduwe mit namen JANTJEN, unde daarna door syns soons vrouwe de trouwe wederom brengen laten. Daarop gevolget, dat der 3) vrouwe de trouwe wederomme van sick geworpen.

Tot Leens een schoonmaker, heft sick van syne wetelijcke vrouwe gescheijden.

Te Visvliet ener, die gekomen is van Franiker N. N., die sijner vrouwen suster heeft getrouwet.

Item KEMPP, enen linnenwever, heft sijne voriger vrouwen halvesuster ter ehe genomen.

Item to Midwold int Westerquartier in de Linde, met namen PLAGGE-MEYER, heft sick mit sijner vorigen vrouwen suster verehelyckt.

Daarna PAUEL, een linnenwever, heft sijn ehevrouwe voormaels tot Grijskerck sitten laten, sittet nu sonder copulatie by een ander vrouwe tot Marum.

Item een lazarus, genoempt CHRISTOFFER, die in den Dam bij een ander wijff sittet, daar de vorige noch levet.

24. Wat angaet dat de pachteren under de predicatie geen hoorngeldt sullen beuren, daarin is van den E. E. heren Gedeputeerden versenungh gedaen.

Und belangende de unthillingh des sabbatdages und ander dergelycken misbrucken, is den classis geinjungeert, dat sy, daarmit sulckes mach worden geweert, an den redgeren versoecken om door ernstlycke mandaten tselve te doen inhiberen.

25. Intrim sint enige exempelen der dootslageren, die grote indulgentie wort gegeven, voortgebracht, als tot Grijskerck is ener ROMKE,

1) „eniger” verbeterd naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „enige”.

2) „Weert” YY heeft „Wierdt”.

3) „der” YY heeft „die”.

wonende tegens de kerck over in tselve huys voor desen, daar die doodslag is geschien.

Item WILLEM RITSKENS, tot Dosum op enen dagh ende in twee uijren twee doodgeslagen hebbende 1), wort noch getollereert.

26. Dewyl is gementioneert, dat Thesing mitten Buir om reden moet werden gecombineert, heft der E. E. ERNST ISSELMULDEN verklaret tselve 6 weken voor des s. pastors [doodt] 2) geschien te syn.

27. Also voorhen ADOLPHUS BESTEN is van den E. E. juncker REINT ALBERDA tot Spyck opentlyc van horerye beschuldiget, und synodus daarop besloten hebbende in vergangen synodo, dat classis hem daartoe solden holden om sick van desen groven anticht, soo lief als hem syn ere iss, eerstedages te purgeren, de classis averst Eenrumana daarvan ad synodum raport doende, is bevonden, dat classis haar devoir daarin heft gedaen, und is de sake den wereltlycken gericht anhengigh gemaeket, gelyck hij ADOLPHUS met een sententie, van den E. E. hovetmannen daarover geprononceert, in pleine synodo heeft gedemonstreert, und moet datselve soo tot syne defencie als om des ministeri ere willen vervolgen und uytvoeren.

28. De deputati des verleden sinodi van allen pointen vermoge harer commissie an den synodum raport gedaen hebbende 1), sint daarop wtgegaen, oft sy oock ergent in te vermanen weren. Is averst van genen etwes voortgebracht, sonder sint velemeer van allen und jegelyck wegen haar trouwigheyt und praesteerde delligentie hooghlijck bedancket worden.

29. Nademale per occasionem is gementioneert, dat die E. E. heren Gedeputeerden tot de administratie der cloostergoederen ANTONIO N., gewesene schoolmeester tot Loppersum, een vulkomen vocationbrief om dat predighamt tot Colham te betreden sullen ter handt gestelt hebben und den classen, daaronder de plaetze sorteret, voorbygegaen, heeft synodus voor goet angesien end geachtet drie predigeren wt tmidden des synodi an den E. E. heren Gedeputeerden af te veerdigen om van densulven te verstaen, wat doch van haar E. E. daarin mochte gedaen syn. Und sooveerne blycken weert, dat tselve van hare E. E., also boven gemelt, is geschiet, siet synodus voor goet aen, dat die h. h. predigern crenstlyc versoeken, dat daarin hiernamaels voorsichtiger mocht gehandelt werden und den classen niet alsoo voorbygegaen werden. Hiertho om tgene te expedieren sint die w. w. h. h. pastores, als WIGBOLDUS HOMERI, GEORGIUS PLACIUS und JOACCHIMUS BURGESIUS genomineert. Und diewyle

1) „hebbende” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „hebben”.

2) „[doodt]” aangevuld uit YY.

verschreven heren geen byeenkomste gehouden hebben, sal sulckes van den deputatis synodi nevens GEORGIUM PLACIUM ter gelegener tydt ge-effectueert werden.

Sessio 6 die 8 May hora 2.

1. Na anroepinge godlycken namens is ADOLPHUS EMPENIUS, pastor tho Oldenzyl, in synodo erschienen und heft den loflycken synodo mit doleantie voorgedragen, hoedat he van synen classe ad mensem was gesuspendeert, waarin hy meend, dat hem van den classe ware ongelijck geschien, wesshalven he van des classis sententie ad futuram synodum te appellerende veroorsaket is geworden, welcker appel he klagede van den classe niet geacht te syn. Begeert daarop des synodi verclaringe, oft tselve wel oft qualyc van den classe gedaen sy.

Synodus averst vlytich end wel opt voorstel domini ADOLPHI gelettet und des classis andwoordt und bybrengent daarop gehoort hebbende, declareret dat classis meer dan genoeghsame reden om soodane sententie over hem to vellende hebbe gehadt, ja is classis wegen haren iver und ernst daarin to lovende. Wat angaet syn appel, is ongefondeert und qualyc gedaen te syn van den sinodo erkant, weshalven he noch meerder is te reprehenderende, dat he den van dem classe geablegeerten prediger om den denst aldaar te doen tot excutie latae a classe sententiae geinhibeert und tegengestaen heft. Daarom synodus decreteert, dat de sententia classis op ankomstigen Sondach, wesende den elfden May anno 1617, syn anvanck sal nemen. Na expiratie overst der 4 weken sal ADOLPHUS tot synen dienst wederom, soovere hy sick niet mucht in der tydt sijner suspensie verlopen, geadmiteert werden, und dat mit naebeschreven conditien, als eerstlyck dat he sick mit den classe sal reconcilieren und van den classe afbiddinge doen, diewyl hy den classe als wt quader affecten mit hem te handlen beschuldiget, daarna dat ener wt den classe op den vierden ende lesten Sondagh hengesonden word, diewelcke sal die gemeente voorhouden een formulaar, also hier volget.

Andachtige goetgunstige vrunden ende thohoorders. Alsoo enige oorsake is voorgevallen, waardoor eerst die classis van Middelstum und daarna de synodus der stadt Gronningen und Omblanden, die sake tot haar gebracht sinde, is bewillight und noodsaket worden jouwen pastorem ADOLPHUM EMPENIUM, tot synen besten und ten dienste ende stichtinge der gemeente Gods, voor den tydt van vier weken van den dienst der kercken tontslaan und daarvan op to schorten und te laten rusten, ten ende deselvige nae het endigen der gementioneerden tydt, te weten 4 weken, hem stichtelyck dragende wederom tot het predickamt to bewaren sold thoegelaten worden, soo ist dat j.l. by desen wt voorgemelten namen angedient und

bekent gemaect word, dat jouwen pastor mit die voornoemde [synode]¹⁾ und by name mit de classe versoent, ende des synodi resolutie voldan hebbende, van nu voort wort toegelaten synen kerckendienst wederom te betreden und waar tho nemen. Willen derhalven een jegelyck vermaent hebben desen jouwen pastor daarvoor te eerkennen, an te sien und na eysch des kerckendienstes in eren tho holden, und soo jemant sick an enige sijner daden oft woorden geergert mucht hebben, dat he hem sulckes ten besten wil duijden, omme Jesu Christi willen vergeven und alle gunst und ere wil bewysen umme in hem alsoo te meer enen iver tot syn ampt und in u enen lust tot den h. dienst te verwecken, und alsoo over u beyden des Heren genadigen segen tho verwachten und te verkrygen, waarom wy tot nakominge dessulven een jegelyck omme Jesu Christi unses saligmakers willen vermanen und vrundtlyck ansoecken.

Aldus gedaen in onse sinodale vergaderinge binnen Gronningen, den 9^{den} May anno 1617.

Oock is he ADOLPHO wel ernstlyck und scherpelijck van den synodo vermaent, dat he sick henvorder christlyck und stichtlyck drage, opdat de classis und sinodus niet mogen veroorsaect worden om hem gansslyck van synen dienst te deporteren unde af te setten. Und wordt mitdesen den classe belastet goede achtginge op syn persoon end levendt te willen nemen.

2. Daarbenevens tot naarder verclaringe des appels heft synodus hier geadjungeert end bijgedaen, dat namentlye soo jemant van des classis resolutie ad synodum mucht appelleren, dat onder des classis resolutie sijn voortgangh sal nemen und deselve geexcuteert worden. Ingevallye averst synodus noch lange staet te verwachten, sollen alsdan de deputati synodi in loco et nomine ejusdem geautoriseert sijn om in sulcken sake na behoren te doen.

3. Voort heeft sinodus voor goet aengesien, dat de deputati synodi van den curatoribus oft proffessoribus hujus academiae versoecken copiam van de resolutie, in welcken is gestatueert, dat de deputati synodi de examina, soo van professoribus teologiae mucht geschien, mede solen bywonen.

4. Item dat wanneer enig artyckel int examineren van domino doctore RAVENSPERGIO is geendiget, den anwesenden deputatis vrystaen sal dat horen na eren discretie daarby te doen.

5. Alsoo doorgaens wort vernomen, dat enige verscheijden boecken,

1) „[synode]” aangevuld uit YY, ontbreekt ook in ZZ.

tracterende de rebus theologicis a d. d. professoribus wtgegeven, worden gedruet, eer se sint gevisiteert, acht synodus hoognodigh, dat de deputati synodi van de E. E. heren Staten versoecken, dat haar E. E. wolden geleven voorsieningh te doen, dat de E. E. curatores hujus academiae und deputati synodi eenmael muchten by malcandren komen om daarover goede ordning te maken.

6. Nademael bekant is, dat de deputati synodi niet mede die testimonia examinis candidatorum, die van D. D. RAVENSPERGERO sint examineert, hebben onderteyckent, verstaet synodus, dat de testimonia oock van den anwesenden deputatis behoren onderteyckent te worden.

Gravamina classis Loppersum.

7. Gravamen 1, dat Enum met een egen prediger mucht versien worden, diewijl die classis vermient, datter wel soovele middelen sint, daarvan een eygen prediger kan leven.

Res. synodus, dat de deputati sinodi van den h. h. Gedeputeerden versoecken, dat hare E. E. tselven soovele mogelyck wolde beleven te effectueren.

8. Gravamen 2. Dewyle een decretum synodi is gemaket, dat gene candidati, legitimam vocationem nondum habentes, sollen worden geexamineert, und averst a professoribus contrarie geschiet, soo gevet de classis Loppersum den lofflycken synodo te bedencken, oft tselve den classib. als den professoribus hujus academiae te mogen doen niet werd vrygestaen.

Resolueert synodus na lange ende rype delyberatie, dat niet [een]¹⁾ der candidatorum wegen veler daarwt rysende inconvenienten, streckend tot onstichtinge van Gods kerk ende quaed bedencken tusschen den ministerium und vele collatoren, sick sollen onderstaen enige vocatie taccepteren, eer und bevoren sy mit enige preparatoriale ondersoekinge haarder bequaemheyte, doctrinae et vitae oft van den professoribus theologiae oft den classibus is geschiet. Wan se averst na sodane ondersoeking een legitimam vocationem muchten bekomen, soo solen sy alsdan eerst plenarie worden geexamineert. Daarbenevens sal oock van deputatis synodi op den landsdagh vrundtlyck versocht werden, dat de heren collatores wolden beleven tho stichtinge van Godes kercke niemand hare stemmen te geven oft volkomen beroepingh te confereren, eer sy van den professoribus oft classibus hebben grontlyck erkent und vernomen, oft sodanige candidati tot sulcken hogen und h. ampt duchtigh und bequaem sint. Oock [sullen]²⁾ de deputati met den professoribus van dese resolutie

1) „[een]” aangevuld uit YY.

2) „[sullen]” aangevuld uit YY.

communicative confereren, opdat gelijcheyt in desen bejdersijts mach geobserveert werden ¹⁾ unde gehouden werden, twele oock strecket tot naerder verklaringe der voriger sententien in synodis, over dese sake genomen.

9. Daarby noch synodus decreteert, dat gene predigeren enige candidatos den collatoribus sollen recommanderen sonder tevoren seker und vast wetenschap harer duchticheyt te hebben. Und soo jemant contrarye doende ²⁾ bevonden wert, sal men mit densulvigen na behoor syner verwerckinge procederen.

Gravamen classis Middelstumanae.

10. Idt wert den synodo te bedencken gegeven, oft idt niet nut sij, dat de preceptores soowel in de latynsche als duitsche scholen und also oock professores in academia, gehorend under den synode der stadt Groningen und Omlanden, ad retinendum consensum et pacem in ecclesia, schola et republica hujus provinciae gelyck den predigeren underteikenen formulam unionis, soo deselve alhier gebrucklyck [is] ³⁾, in betrachtung dat se even soowal als die predigeren erroribus obnoxii syn en meer mit controversiis omgaen, ooc juventuti novitatis avidae praefecti syn, insonderheyt dewyl causa erroris et dissidii hodie in Belgio gliscentis van den academiis eerst herroert.

Res. synodus, dat tselve behoort te geschien, gelyc het ooc in lestgeholden synodo nationali Hagensi artic. 47, woo oock te voren Dordracena secunda artic. 50, is geresolveert.

11. Noch is gravamen, dat het unflctigh dansen muchte afgeschafft worden.

Res. synodus, dat deputati synodi daarom solen anholden by den E. E. Gedeputeerden, opdat sulcke idelheyt in dese landen mach geweert worden.

12. Nadem classis Oldampt doleert, dat den Wederdoperen noch hare vryheyt van haar opentlycke vergadering wort toegelaten, res. synodus, dat den deputatis belast sal syn om te versoecken, dat hetselve door het edict van der hoger overicheyt magh verboden worden.

13. Wijders is geproponceert, dat enigen idioten tot dat predicampt toegelaten worden.

Res. synodus, dat daarin sal gehandelt worden nae voorgenomene in synodis resolutie over dese saeke, conform artic. 21 synodi 1 Dordrachena nationalis.

¹⁾ „werden” ontbreekt in YY.

²⁾ „doende” YY heeft „doen und”.

³⁾ „[is]” aangevuld uit YY.

14. Entlyck wort den deputatis synodi mit desen belast, dat sy willen goede achtinge hebben op den derden artic. sessie 7, vermeldende van de heimlycke copulatie der Wederdoperen, sonder dat daar is te voren enige proclamatie oft afkundinge geschien¹⁾, unde dat sy in desen luyjdt und vermeuge der voorgedachten artic. handlen.

Sessie 7 den 9^{en} May hora 7.

Finita precatione heft dominus ANTONIUS STROMBERGIUS, pastor in Rottum, an den synodum libellum supplicem overgegeven, waarmede he [an den]²⁾ synodum claghlyc remonstreert, dat hy van synen classe Middelstum [sy]²⁾ gesuspendeert, welcke classis sententiae he wal obediert, dergestalt nochtans dat he sick beclaget beswaart te vinden in materia et forma suspensionis, daarvan een scrupulum in syne conscientie dragende. Protesteert daarwegen contra classem van enige ongerechtigheyt desen angaende unde versoecket, dat hem van den synodo word geconcedeert suam causam³⁾ contra classem voor den deputatis synodi schriftlyck te mogen handelen.

Synodus averst, des pastoris STROMBERGII supplicatie wel ingenomen hebbende, decerneert und statueert, dat de sententie des classis syn voortgang sal nemen, und dat he syne sake doch op syne eegen kosten (si cadat) an den deputatis synodi niet schriftlyck dan mondtlyck sal mogen laten gelangen, dewelcke geschien sal in presentia und mede overstandt der twee afgaende deputatorum synodi, als domini CHRISTOPHORI UCHTMANNI und domini GEORGHII PLACII. Und soo he komt in syner vermeendt recht-hebbende saecke te succumberen, alsdan staet hem ooc een swaarder censura und straffe te verwachten.

Bovendat wat die saecke HERMANI DRECKII, pastor in Middelstum, daarvan in sessie 5 artic. 2 mentie geschiet, wort die a synodo ad classem tanquam primum judicem geremiteert, opdat de saecke daar eerstlyck ten overstaen van des synodi deputatis; als sy classem Middelst. weerden visiteren, moge volgens de acta synodi geagreert und⁴⁾ zoo meugelyck afgedaen werden.

3. Wyders is censura morum (gelyck in anvangh) over de anwesenden broedren gehalten, und godtlof niemandt strafbaar bevonden.

4. Nadesen sint in deputatis sinodi geelegeert dominus CORNELIUS

1) „geschien” YY heeft „gedaen”.

2) aangevuld uit YY.

3) „dat hem--causam” ontbreekt in YY.

4) „und” ontbreekt in YY.

HILLENUS¹⁾, pastor in Groningen, dominus WIGBOLDUS HOMERUS, pastor Midwold, dominus WOLFGANGUS AGRICOLA, pastor in Bedum, dominus JOANNES SCHONBORCGH, pastor in Adwert.

Unde is alsoo de sinodus met dancksegginge besloten, und de acta van den anwesenden broederen (also volget) ondertekent:

CORNELIUS HILLENUS¹⁾, dienaar Jesu Christi in Groningen, synodi praeses.

GEORGIUS PLACIUS, ecclesiae²⁾ Christi³⁾ in Apingdam, synodi assessor.

LAMBERTUS HENRICIDES, v. d. m. in Post et Wittewerum, synodi scriba.

EGBERTUS HALBES licentiatus, senior.

MARTINUS MEYERUS, pastor ecclesiae⁴⁾ Westerbroeck, in fidem praecedentium haec scripsi et subscripsi.

TEODORUS KLINCHAMERUS, pastor in Tiamsweer.

JOANNES ULKENIUS, pastor in Sidbuiren, manu propria.

ISRAEL VINCKELIUS, pastor in Loppersum.

JOANNES STOVERIUS, pastor in Berum.

JOACHIMUS BURGESIUS⁵⁾, ecclesiastes in W. Wytwert.

WILHELMUS JOHANNES, pastor in Huysingen.

WESSELUS RHODE, pastor in Cantes.

BARTHOLOMEUS BILBERBEECK, pastor in Warfhuysen.

PETRUS CRUSIUS, v. d. m. in Saxenhuysen.

GERARDUS STENIUS, in Baffelt pastor.

EVERARDUS VALCKIUS, v. d. m. in Olde und Nyehoven.

GERHARDUS JOANNES, pastor in Noorthorm.

JOANNES SCHONEBERGH, ecclesiastis in Groot Adwert.

WIGBOLDUS HOMERUS, pastor Middwoldanus Oldampt.

WYERT AILKENS, olderlinck tho Winschoten.

Dominus NICASIUS, wegen syner kranckheyt afwesen, heft niet onderteikent.

Dese acten synodi by unss den deputatis deselven in alles overgesehen ende gecollationeert sijnde, hebben die in alles mith de originele resolutie deses synodi gelycklydende bevonden.

Actum den 18^{en} Juny anno 1617.

CORNELIUS HILLENIUS, dienaar Jesu Christi tot Groningen.

WOLFGANGUS AGRICOLA, pastor in Bedum.

WIGBOLDUS HOMERUS, pastor in Midwold int Oldampt.

JOANNES SCHONEBORGH, eccles. in Groot Adwert⁶⁾.

1) „Hillenius” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „Helenius”.

2) „ecclesiae” YY heeft „minister ecclesiae”.

3) „Christi” ontbreekt in ZZ.

4) „ecclesiae” YY heeft „in”.

5) „Burgesius” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „Burgesis”.

6) Hieronder volgt in YY: „Actorum synodaliū anni 1617 finis”.

[Commissie voor de visitatoren der classes in het Westerkwartier, inzonderheid classis Zuidhorn.]

Alsoe men voermaels vuyt het rapport van den heeren predigeren, gelast totte visitatie der classes, claerlick vernoemen heeft, dat dselve visitatien goede vruchten geschaffet hebben, ende daeromme alsnu noodich bevonden wordt, dat tot dienste van de kercke Christi ende ontdeckinge van veele disoordren wederomme eenige persoenen tot dien fine gecommiteert werden, soe ist dat dheeren Gedeputeerden der stadt Groningen ende Ommelanden alsnoch by desen autoriseren ende lasten den weerdigen ende welgeleerden heeren CORNELIUM HILLENIUM, WOLFGANGUM AGRICOLAM¹⁾, WIGBOLDUM HOMERI ende JOANNEM SCHONENBERGIUM¹⁾, omme sick aen allen classen int Westerkwartier ende insonderheyt Suythorrumanam te transporteren ende op de gelegentheyt van alle ongeregeltheiden ende abusen, die daerinne tegens die kerckenordeninge ende suyvere lere des godtlicken woordes gepleget worden, tinformeren ende daervan goede notule tholden, oock dienvolgens den heeren Gedeputeerden voorss. dselve te remonstreren ende an te dienen, opdat daerinne soevoele meugelick geremedieert ende alle quade gebruycken ende inreten teenemael affgeschaffet moegen worden.

Datum Groningen den 17^{en} Augusti anno 1617.

C. HOERNKENS²⁾.

Ter ordonnantie der heeren voorss.

W. MEIJNARDI²⁾, 1617.

[Verscheyden remonstrantien aen de E. E. heeren, met de apostillen of resolutien der heeren over deselve³⁾].

Edelen, eerentfesten, seer wijsen, voorsienigen heeren, den E. E. heeren Gedeputeerden der stadt Groningen ende Ommelanden.

Edele eerentfeste etc. heeren.

Wij, ondergeschreven deputati synodi, connen volgende onsen last niet nalaten tot wechneminghe eeniger grooter ongeregeltheiden, tot vorderinge der stichtinge van Godes kercke, ende dat alles tot grootmakinge van

¹⁾ „Wigboldum—Schonenbergium” zijn met dezelfde hand op den rand bijgeschreven, en tusschen „Hillenum, Wolfgangum” is „ende” doorgehaald.

²⁾ Deze onderteekening is eigenhandig.

³⁾ Dit opschrift is met een andere hand buiten op het stuk geplaatst. Daaronder „Num. XII”.

Godes ere sodanige volgende stueken te vertoonen, als in laestgehouden synodo voorgesteld ende besloten sijn, uwe E. E. wth haren name voor te dragen.

Ten 1^{en} dat HERMANNUS CHRISTOPHORI, die tot noch toe tegen den danck des synodi tot Juckwert den kerkendienst hefft betreden, ende die van den voorgaenden synodis van wegen sinen schantlicken ende seer ergerlicken val ende sonden verclaert is niet bequam noch stichtelick te sijn den kerkendienst teeniger plaetsen te connen noch mogen bedienen, ende nochtans tegen de aensegginge ende verbott des synodi den kerkendienst oeffenende hem ongehoorsam, ja wederspannich vertoont ende gedragen hefft, eenmael tot wechneminge des grooten naesprekens, ergernisse der kercken ende de onteeringe des heiligen naems Godes vandaer met den eersten doer uwe E. E. autoriteit geweert mochte worden, volgende de resolutie ende tversoeck des lestgehouden synodi sess. 3 art. 6.

Die heeren Gedeputeerden sullen laeten opsoecken, wat desenangaende by oirdre van desen collegie gedaen mach wesen 1).

Ten 2^{en} dat doch met vlijt achtige genomen ende verhinderinge gedaen werde, dat de sabbathdagen doer het tappen voer, in ende nae de predicatien, oock doer het bijeencomen der partidigen menschen op de gemeene wegen ende plaetzen om die te beschimpen, die ter predicatien gaen om Godes woort te hooren, ende doer meer andere middelen niet soseer ontheiliget werden, oock dat tot de seeckere andieninge ende bekentmaeckinge der bededagen an een jeder carspel een gedruckt mandaet van sodanigen inhoudt, als de voorgaende sijn gewest, mocht gesonden, daeraen publice geproclameert ende eintlicken aen de gewoonlicke plaetzen geaffigeert worden, ten eijnde deselve saecke, hooch noodich ende gemein sijnde, meer autoriteit bij een ijder gewinnen, ende oock die bekennen ende weten mogen, de selden oft nimmermeer ter kercken koomen, sess. 2 artic. 12 anni 1616, et hujus anni sess. 4 artic. 6.

Tot verhinderinge ende afschaffinge van desen sall an den respective redgeren ende richteren wel ernstlicken geschreven, ende voorts op de gedruckte mandaten der bededaegen, proclamatie ende affixie derselver behoorlicke oirdre gestelt werden.

1) Dit apostil der Gedeputeerden en de volgende, door inspringende regels aangeduid, zijn met een andere hand op den rand bijgeschreven.

Ten 3^{en} soo de dagelijcksche ende gewoonlicke bijcoemsten der Wederdooperen niet in alles, hoewel seer nodich, connen werden verhindert, dat dannaech uwe E. E. goede voorsorge believe te dragen, dat de extraordinarie ende als synodale vergaderingen, gelijk in voorgaende tijden tot Holwierda ende oock op de Leegemeeden sijn gehouden geweest, mogen werden voorgecomen ende verhindert, volgende tversoeck des synodi anno 1616 sess. 2 artic. 15 ende deses jaeres sess. 4 artic. 9, gelijk mede wort versocht, dat met vlijt achtige mocht werden genomen ende door ein strickt verbodt orden gestelt, dat de Papisten niet so vrij, niet alleen heimelick maer oock opentlick, gelijk insonderheit in het landt also mede in der stadt, en vergaderen, ja dat diegene sodanig edict strictelick ende getrouwelick executeren, de daerthoe gestellet sijn in de acten des synodi anno 1616 sess. 6 artic. 5 ende deses jaers sess. 5 artic. 21.

Sall op den landtsdach geproponeert ende daerop resolutie versocht moeten worden.

Ten 4^{en} also vernomen wort, dat eenige studenten op Jezuitische academien sijn bestelt ende noch meer gesonden mochten worden, wordt van dem synodo versocht, also sulcks strecket tot nadeel so der kercken Gods alsmede der gemeijne saecke, dat den E. E. heeren soude believe daerop te letten, dat de wthgesondene doer een publick mandaet ingeroepen ende voortaan het wthsenden mochte werden verhindert, in synodo praecedenti sess. 6 artic. 4 et hujus anni sess. 5 artic. 20.

Hyrin is all voerden by publicque placcaten ende anpleckingen versien.

Ten 5^{en} angesien onderwilen eenige personen, niet wel duchtich sijnde, door de bestemminge eeniger collatoren tot den dienst der kercken worden gevordert, waerdoer daernaec eenige moeijten ende ontstichtingen comen te ontstaen, dat uwe E. E. soude believe de voorsieninge te doen, dat de E. E. heeren collatoren, also de stichtinge der kercken daeran sonderlinge gelegen is, doch niemant soudent willen haere stemmen geven ende veelmin volcomen beroepinge confereren, eer se naec gelegenheit der personen off van den professoribus off van den classibus grontlick hebben erkent ende vernomen, off sodanige candidati tot alsulck een hooch ende heijlich ampt bequaem ende stichtich mogen sijn, sess. 6 artic. 8.

Die heeren Gedeputeerden sullen, voer soeveele in haer is, die goede handt daeraen holden, dat dit artickel, in voegen alhier versocht, mach worden geeffectueert, ende geene persoenen van den collatoren totten dienst des predichampts gepromoveert, die niet van den professoribus academiae offte classibus eerst behoerlick sullen wesen ge-

examineert, ende van heur bequaemheyt tot alsulcken hoegen ampt goede blycke condon verthoenen.

Ten 6^{en} dewile om gewichtige redenen groot bedencken ende swaricheit int uitgeven ende drucken van verscheiden schriften ende boecken temet voorvalt ende noch meer gevreest wordt, uit oorsaecke dat geen seecker orden is gestelt, waernae een ijgelyck hem hijrin sal dragen, versoeckt de synodus, dat uwe E. E. believe te bevorderen, dat de E. E. heeren curatores academiae ende de deputati synodi tesamen eenmael mochten comen om van dat stuck der druckerije te sprecken ende eenige orden te beramen, waernae een ijder sick in toecomenden tijdt soude hebben te reguleren, sess. 6 artic. 5.

Hyrop is by den heeren borgemeysteren ende raedt deser stadt goede oirdre gemaect.

Ten 7^{en} oock dat uwe E. E. orden believe te stellen, waerdoer eenmael middel ende orden werde beraemt, dat doch het lichtverdich dantzen verhindert wordende temet een ende moege nemen.

Sall op den landtsdach moeten voergesteld worden.

Ten 8^{en} also oock dagelicks wordt vernomen, dat de Mennoniten gemeinlick haer heimelick laten copuleren sonder eenige voorgaende proclamatiën ofte kundigingen, waeruit dan geen klein disorder ende onheyl kan ontstaen, ja oock temet ontstaet, dat uwe E. E. soude believe te beneerstigen, dat door een sterck mandaet verboden werde, dat niemant in dese provincie soude mogen wonen, die niet opentlick nae kerckenordeninge in der kereken sij geproclameert ende gecopuleert, in synodo anno 1616 sess. 7 artic. 3 et hujus anni sess. 6 artic. 14.

Gelyck mede het inhouden van desen.

Ten 9^{en} hoewel de plaetze Enum van wegen de bequame opkompsten nootlick dient versien te worden met een eijgen predicker, nochtans dewile het daerthoe voerdesen niet hefft conen gebracht worden, ende de classis van Loppersum, op de gelegentheit ende stichtinge der gemeinte aldaer lettende, opt begeeren des jonckers terselver plaetze voor raetsam hefft ingesien den pastori van Zeerijp bij provisie te vergunnen den dienst aldaer te betreden, mits hie van uwe E. E. daertoe consent soude mogen vertoonen, so wordt dan uit voorstel desselven classis an uwe E. E. versocht, dat uwe E. E. believe den voorn. predicker van Zeerijp toe te laten aldaer mede te mogen prediken, opdat den dienst tot Enum nu insonderheit om ongelegentheit des ankomen den winters niet naeblive, oock den collatoren eenen seeckeren tijdt nae het eindigen des winters te ordineren, ten einde se arbeiden ende haer beste doen mogen om binnen sjaers eenen eigenen predicker na orden te bekomen.

Die heere UBBENA verclaert wel te moegen lyden, dat die van Enum van eenen eygen prediger bedient ende in Godes hillige woordt onderwesen werden, indien sy een bequaeme persoen conden becoemen, die sick met d'upkumpsten van de dartich grasen landes wilde laeten contenteren.

Ten 10^{en} is in visitatione classium versocht geworden:

1. bij den classe van Appingadam, dewile Marsum met Uthwierda gecombineert sijnde seer qualick wordt bedient, sodat in een jaer boven twee offte driemael niet wordt gepredickt, dat dan uwe E. E. soude willen believe te wege te brengen, dat Marsum voornoemt met Solwert mocht worden gecombineert ende de collatoren van beide kereken bewogen omme samentlick voor deselve plaetzen eenen bequamen predicker te beroepen, ende daerbij doer uwe E. E. autoriteit te verhinderen off voor te comen, dat die van Solwert niet heimelick (so men verstaet) met de van Opwierda om een seecker stucke gelts soude accorderen om onder sick ein combinatie an te stellen.

Die heeren gedeputeerden, sullende op den synodo in den Dam wegen des collegii naeme gesonden worden, sullen onderstaen, offte haere E. den collatoren van Marsum ende Solwert niet tot combinatie sullen coenen bewegen ende die saecke sulcx beleyden, dat bij heur tsamentlick een eygen prediger bij werde beroepen.

2. bij de classe van Loppersum, dat uwe E. E. believe wil in tijtjes bij mandaten het vastelavontloopen voor te comen ende te verhinderen.

2. In desen is by mandaten, in de respectieve quartieren der Ommelanden vuytgesonden, reede versien.

3. bij de classe van Suithorrum, dat tot Sibaldeburen, alwaer jaerlicks, als den eedt van den redgers wort affgenomen, op Hemmelvaertsdach een kermisse wordt gehouden tot grooter ontstichtinge, oneerlicke ende schandelicke daden, ende tot verhinderinge des goddelicken dienstes bijnae int gantze quartier, deselve kermisse affgeschaffet ende in tijdes voor den Hemmelvaersdach mochte worden verboden.

3. Desenangaende sall an de beyde grietsluyden, soe van oost als westerdeel van Langewoldt, wel ernstlicken worden geschreven.

Daerbenevens dat uwe E. E. believe den collatoren tot Saexum daertoe te brengen, dat hare E. aldaer, daer men verstaet bequame middelen te sijn, eenen duchtigen schoolmeester metten eersten mochten stellen.

Die collatoren van Saexum sullen versocht worden omtrent

institutie van de jonge jeugte een bequaem schoelmeister met den eersten te willen stellen.

Aldus gestelt desen 30^{en} Septembris anno 1617, uwer E. E. onderdanige ende dienstwillige dienaren in den Heere, de deputati synodi.

CORNELIUS HILLENIS.

WOLFGANGUS AGRICOLA.

JOHANNES SCHONENBORCH 1).

Aldus gedaen ende geresolviert in collegie ter presentie van den heeren deputatis synodi op den lesten Aprilis anno 1618.

E. TIARDA det. 1.)

Ter ordonnantie der heeren voorss., abs. secret.

FREDERICK LUTHIENS 1).

[Rapport der deputaten namens de synode aan de hoofdmannenkamer over eenige disorders en egerlijkheden.]

Ann die edele, eerentfeste, hoochwijse, versienige ende seer discretee heeren, die h. h. hoefvetmannen van die provinciale gerichtscamer der stadt Gronningen ende Ommelanden.

Edele, eerentfeste, hoochwijse, verseenige, seer discrete heeren.

Also op laestgehoudenen provintialen synodo alhijr binnen Gronningen, onder andere dissorderen ende groote schandalen streckende tot veront-hilliginge des grooten namens Godes ende ergernisse sijner christlicken kercken, mede voergevallen sint seer groote indulgentien, so tegens den dodtslageren in den Ommelanden gepleget worden, item eenige missbruicken, so in den h. ehestandt tegens Godes h. woordt ende alle politische erbarheit sint ingereten, so hefft de christlicke synodus, lettende voerneemelicken op de eere Godes ende stichtinge sijner kercken, ons ondergess. deputatis synodi belastet daervan eenige particulariteiten, so haer sint voergekomen, te remonstreeren, met demoedich versoeck an U E. E., dat desulvige alse hooge ende souveraine oevericheit daerinne behoerlicken remedieren ende mit christlicken ijver ende eernst sodanige missbruicken ende dissorderen bestes vermoegens, voreerst Gode ter eere ende demnegest siner kercken ten besten, afschaffen wolden.

1) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

Eerstlicken 1) dan de onthillinge in den ehestandt belangende, behalven ontallicke exempelen dergener, welke onordentlickerwijse sonder eenige voerheergaende wetlicke proclamatie[n] [ende] copulatie[n] tsamenloopen, ende also hen keren tegen alle politische erbaarheid, wordt insonderheit seer gclaget over eenige excessive groote exorbitantie[n] van bloetschande ende dergelijcken misshandelinge[n], strijdende tegens godtlicke, natuerlicke ende wetlicke wetten 2).

Einer JOHANNES ZIJES, to Midhuisen woonende, welcker mit sijner stieffdochter in ontucht solde leven, unde offte he wel van dem redger ter plaetze daerover gebroecket is, danooh gelijkewel blifft continuerende.

Item EBEELE, schipper toe Wirdum, welcker bij sijnes stieffsoenes frouwe licht.

Noch PETER FRERICKS soene toe Onderwierum, mit sines vaders broeders frouwe boeleerende.

Toe Leens ein schoemaecker, welcker sick van sijne wetlicke ehefrouwe hefft gescheiden sonder rechtes kennissen.

Verners is toe Fissvliet einer van Franeker gekomen, de siner voerigen frouwen suster hefft getrouwet, mit noch ein ander daerselvest, KEMPE geheeten, ein linnenweever, de siner voerigen frouwen halffsuster hefft ter ehe genomen.

Item toe Midwolde in Fredewoldt einer mit namen PLAGGEMELJER, in de Linde woonende, welcker sick oock mit sijner voerigen huissfrouwen suster hefft verhijcket, met noch einer mit namen PAUL, ein linnenweever, welcker sijne ehefrouwe toe Grijpsskercke hefft sitten laten, ende nu tegenwoordich sonder ordentlicke copulatie toe Marum bij ein ander frouwe sittet.

Hijrtoe kumpt noch ein lazarus in den Dam, CHRISTOFFER geheeten, welcker bij een frouwe tegenwoordich sittet, daer nochtans sijn voerige frouwe noch levet.

Wat wijders anlangt de overgroote indulgentie, so tegens dat onmenschelicke feijt van doodtslagen in desen Ommelanden wordt gebruecket, offtewel daarvan ontellicke veele exempelen sint besonder in het Westerviertel an die frontierplaetzen, so an Friesslandt grentzen, alwaer veele ballingen gevonden worden, so wth Friesslandt wegen sodanige missedaet sint overgevluchtet, te wonen, so worden danooh den mesten-

1) Voor „eerstlicken” zijn doorgeshaald de woorden: „Sint demnegest de particuliere exempelen, welke sint voergevallen ende dem synodo bewost, voerneemelicken dese: alse”.

2) „behalve ontallicke—wetten” is met een andere hand op den rand bijgeschreven.

deel 1) voerbijgaende enige weinich van de enormste ende recenteste 2) exempelen U E. E. remonstreret, welke onangesien dat U E. E. doer opentlicke placaten den redgeren, grietmannen ende rechteren belastet hebben tegens desulvige te procederen, gelijkewel met conniventie ende 3) oogeluckinge getolereert worden.

Alsoe 4) toe Grijpsskercke einer ROMKE geheeten, recht nevens de kercke over woonende in tselvige huiss, daer voer de doere he den doodtslach heft begongen.

Item noch einer, LIJTHEN WATZE geheten, met noch SIUWERT op de Waerten in AART WILLEM huis corttebij, daer CORNELES toeholdende met oock einer SCHALLEBITER geheten, so onlanges in het leste Collumer merckt, nu in Septemb. gehouden, einen gaer schentlicken doodtslach begaen heft, ende niettemin toe Grijpskercke ende daeromtrent getolereert worden 5).

Item noch einer toe Doesum, WILLEM RITZKENS genoemet, so in einen dach, jae in eine stunde twe enorme doodtslagen heft gedaen, ende diesniettegenstaende gelijkewel in gooden rust ende frede daer blijft wonen.

Dese ende dergelijcke meer andere seer groove ende enorme feyten, alle welke te verhalen onmogelick, in eine welbestelledede heijdenesche, wij geswijgen christlicke politie ende republijcke niet behoorden toeleereert to worden, worden nochtans dagelijcks in dese provincie tot leedtwesent ende ergernisse veler fromen gevonden, hetwelcke dan grootlickes is streckende tot onteeringe van den h. namen Godes ende verhinderinge van den voortgang des hillegen evangeliums, jae oock tot naedeel ende smaet van onse christelicke reformatie.

Versoecken daarumme seer oetmoedichlicken uth name ende van wegen des gantzen ministerii deser provincie, dat U E. E. alsoe hooge ende suiveraine magistraet deselver 6), oock lieffhebbers ende voortplanters van alle goede ende christlicke ordening, believeen wolle mit aller ernst ende autoriteit hijrinne te versien ende sodanige ordre stellen, dat disse ende dergelijcken dissorderen 7) teenenmale verhindert ende affgeschaffet moegen

1) „worden—mestendeel”, doorgehaald is „sint dannoch desulvige”.

2) „enige—recenteste”, met andere hand op den rand bijgeschreven in plaats van de doorgehaalde woorden „alleine twee”.

3) „welcke onaengesien—ende”, met andere hand op den rand bijgeschreven in plaats van de doorgehaalde woorden: „ende sulckes van sodanige persoonen, welke seer enormelicken hijrinne binnen dese provincie verlopen hebben ende nochtans mit”.

4) „alsoe” doorgehaald zijn de woorden: „alsoe te weeten eerstlicken einer”.

5) „item noch einer Lijthen Watze—worden”, met andere hand op den rand bijgevoegd.

6) „derselver” ter vervanging van de doorgehaalde woorden „deser provincie ende”.

7) Na „dissorderen” is doorgehaald „geweerdt ende”.

worden, alles gereickende tot grootmaeckinge des godtlicken namens, verbreidinge sines hilligen evangeliums, stichtinge siner christlicken kercken, ende oock tot maintainatie van goede wetten ende statuiten, tot voortplantinge aller erbaerheit ende tot welstandt des gemeinenbesten.

Dit doende, actum den 30 Septemb. anno 1617.

U E. E. onderdanige dienars in Christo, de deputati synodi deses jares:

CORNELIUS HILLENIUS.

WOLFGANGUS AGRICOLA, past. in Bedum.

JOHANNES SCHONENBORCH ¹⁾.

[Versoek der deputaten om vergoeding van kosten] ²⁾.

Remonstreren cum rev. wij ondergesch. dep. syn., hoedat wij doer U E. E. advijss ende goetvinden om in de saecke ANTONII STROMBERGII unde siner gemeente te Rottum noodigen informatie te nemen, derwarts op twe verscheijden tyden, als 7 ende 14 Augusti hebben moten reijssen, ende daerbenevens oock met U E. E. creditsbrieven de classes in den Ommelanden ende Oldenampte visiterende, eenige oncosten so van wagenfrachten so andersins in den herbergen hebben moeten doen, waervan de specificatie hijronder volget, versoeken darommen, dat U E. E. order wilde gelieven te stellen, daermede sodanige onkosten eerster gelegenheit betaelt moegen worden.

Copia ad classen { Middelst.
Loppers.

Weerdige welgeleerde l. medebroederen. Also seeckere swaricheit is voorgevallen, over welcke de E. E. heeren Gedeputeerde nodich geachtet hebben de deputatos synodi te committeren umme met u. w. daervan te delibereren ende te concluderen, so ist dat wij tot sulcken ende voer goet ingesien hebben ons bij u. w. in juwer classe te verwoegen ende aldaer de saecke bekandt te maecken. Versoecken dacromme fruntlicken, dat gij wel doen wollen ende tegens anstaenden ^{Woens} { Donder } dage wesende den { ⁵ / ₆ } Novemb. deses lopenden jaeres uwen classen op de ordinaris plaetze verbootschappen, op welcke tijdt wij alsdan mit Godes hulpe vermeinen bij u. w. te komen ende onse ontfangen commissie te volvoeren.

Actum den 29 Octob. 1617 wth Gronningen.

U. w. toegeneichde ende goetwillige medebroederen deputati synodi.

¹⁾ Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

²⁾ Deze remonstrantie en copie-missive volgen in dit stuk op de laatste bladzijde.

[Remonstrantie der deputaten van de synode aan burgemeesters en raad van Groningen].

Ann die edele, eerentfeste, hoochwijse, versienige ende seer discrete heeren, de heeren borgemeesteren ende raedt der stadt Groningen.

Edele, eerentfeste, hoochwijse, versienige ende seer discrete heeren.

Also in 1) laestgehoudenene provincialen synodo deser stadt Groningen ende Ommelanden ende visitatione classium voorgevallen sint verscheiden groote abuisen ende missbruicken in kercklicken saecken, so hen ende heer niet alleen in den Ommelanden dan oock mede in den Oldampten, onder U E. E. jurisdictie behoerende, gespoeret worden, welcke billicken remedieert unde afgeschaffet behoren te worden, so ist dat wij ondergess. deputati synodi 2) ampteshalven niet hebben koenen naelaten U E. E. deselvige nomine synodi in aller behoerlicken reverentie voer te dragen ende te remonstreren, met onderdanige versoeck dat deselvige alse supremus magistratus doer haere autoriteit daerinne behoerlicken versien wilden, daermit sodanige abusen geweeret unde afgeschaffet mochten werden.

Eerstlicken doleert classis in Oldenampt, dat de Wederdoperen, onangeseen hare conventicula doer verscheiden placaten van U E. E. dickwils sint verboden, danoch gelijckewel continueeren ende daerin voortvaren, haere vergaderinge niet allene bij nachte ende heimelicken, sunder oock bij dage ende opentlick holdende, dat U E. E. doch believeen wolle einmael doer ein opentlick edict tselvige ernstlick te verbeeden ende strictelicken daerover te holden.

Claget oock classis voergess. over einen schoelmeister toe Westerlee, mit namen LAURENTIUS ALBERTI, welcker wegen velen oorsaecken onduchtich solde wesen eine schoele te bedienen, ende versocht derwegen, dat U E. E. de verseenige doen wolle, dat deselvige alse onduchtich vandaer geremoveert mochte werden ende de plaetze mit einen anderen duchtigen persone wederomme bestellet.

Also oock de schoelmeister te Borchsweer, WOLTER GERBRANTS geheeten, seer sober onderholt daer ter plaetze hefft, biddende seer demoedichlick dat U E. E. denselven eenige benevolentie wilden bewijzen ende sijn onderholt ein weinich soecken te verbeteren offte tenminsten de versehinge doen, dat dat landt, so he van de kercke gebruicket, hem frij mochte toegestaen worden.

1) „Also in”. Doorgehaald zijn de woorden: „Wij ondergess. deputati des”.

2) „ende visitatione—synodi” met dezelfde hand als verbetering aangebracht boven de doorgehaalde woorden: „koenen niet naelaten omme mit aller behoerlicke reverentie U E. E. voer te dragen enige abusen ende missbruicken onder U E. E. jurisdictie behoerende, so is daerop ons ondergess. deput. des synodi voergess. belastet omme U E. E. deselvige nomine synodi voer te dragen ende te remonstrerende”.

Also oock de ervaringe leeret, dat het ijdele ende lichtverdige dansen, twelek oock bij den hejddenen onerbaer is gehouden gewest, gelijk meest overall also oock in den Oldenampte seer wort gepleget ¹⁾, dat U E. E. believeen wolde daerin te remedieren ende tselvige soveele moegelijk afschaffen.

Dewile ²⁾ ein seer onchristelick ende meer als heidensch gebruik gespoeret wordt, dat eenige menschen tegens den vastelavont sick ongeboerlickerwijse met kleideren vermommen ende also hen unde weder doer het lant loopen dantzen, oock den luiden gelt, fleisch, speck unde anders affdrissen ende dringen, hetwelcke se dan namaels verswelgen ende onnuttelicken verteeren moegen ³⁾, item dat de hooge fest ende sabbathdagen niet alleine met uterlicken groven arbeit, rennen ende jagen, dan oock met biertappen, drincken voer ende onder de predicatie des godtlickes woordes ende dergelijcke meer andere onbehoerlickheden seer werden geprofaneert ende enthilleget, wolde doch U E. E. eens voer all met ein generael ende algemeen mandaet, tweleke jaerlicks te repeteren niet ware van noden, sulcke ende dergelijcke inconvenienten in den Oldampten verbeeden ende afschaffen.

Eindelicken ⁴⁾ doleeren de predigeren in het Goerecht, oock onder U E. E. jurisdictie behoerende, dat het mandaet van den laetsten, nu den 10 Septembris gehaltenen vast ende biddedach eenigen seer spade als den naestvoergaenden dach, eenigen gantz niet is geinsinueret. Versoecken daerumme U E. E. wolde in toekumpstiger tijdt de voersorge dragen, dat hetselvige tijdtlick froe den predigeren bekant mochte gemaectet werden, daermede idt also der gemeinte intijdes van hem angedienet mochte werden, ende se oock daertegen des te bequamer sick praepareren ende bereijden mochten.

Dit doende werden U E. E. Godes eere ende siner christlicken kercken erbouwinge grootlickes voortsetten ende daerdoer Godes segen over landt unde luiden erlangen.

Aldus gedaen in Groninghen den 30 Septemb. 1617, bij ons U E. E. onderdanige dieneren, de deputati des provincialen synodi.

CORNELIUS HILLENUS.

WOLFGANGUS AGRICOLA, past. in Bedum.

JOHANNES SCHONENBORCH ⁵⁾.

1) „wort gepleget” staat boven het doorgeshaalde „toenimpt”.

2) voor „dewile” is doorgeschrapt „eindelicken”.

3) Op „moegen” volgden de doorgestreepte woorden: „woe dan sulckes oock voernemelicken in den Oldampten wort gespoeret”.

4) „Eindelicken” enz. Dit is daarna bijgevoegd, want op „afschaffen” volgde, maar is doorgeschrapt het slot van dit verzoekschrift „Dit doende—erlangen”. Zie beneden.

5) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.